

АЛЕКСАНДРЪ СЕРГѢЕВИЧЪ
ПУШКИНЪ.

ИЗЪБРАННЫХЪ СЪБРАНІЙ

ПОЭТИЧЕСКИХЪ

СЪБ. 1799 + 1837:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԽՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԺԿ. ՅԱՐԻ 1899

Տարեկան 10 ֆր. ոսկի — 4 դր.:
 Վերամուտ 6 ֆր. ոսկի — 2 դր. 50 կ.:
 Մեկ թիւ կ'ալիւ 1 ֆր. — 50 կ.:

Թիւ 6, ՅՈՒՆԻՍ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՊՐԻՆԿԻՆ ԻՌԻՍ ԲԱՆԿԱՅԻՆԻՆ

այսի 26ին (չոր աս-
 մար Յունիսի 7ին),
 բառին բուն նշանա-
 կութեամբը բովան-
 ճում Բուսաստան կը
 պատրաստուի տանել
 իր մեծ բանաստեղծին
 ծննդեան Հարիւրա-

մեակը, երբեք այդպիսի յուզ-
 մունք, այսչափ ընդհանուր
 եռանդ չէր ցոյց տաւած առա-

ազգն իր մի զաւակին թանկագին յիշատակը
 յարգելու համար, Բուսաստանի մէջ Պուշկին
 հաւատարմաբար պաշտելի է գիտնականին եւ
 ազգային, մեծին եւ փոքուն. եւ այն ամէն տեղ,
 ուր փոքր ի շատե՛ Բուսական գրականութիւն
 եւ ռուս լեզու կայ՝ Մայիսի 26ին պիտի փա-
 ռաւորուի եւ կենդանանայ ամէնուն մտաց մէջ:
 Այս միահամուռ շարժման ժամնայն իրաւամբ
 կը մասնակցին նաեւ Բուսաստանի բոլոր:

Ամէն մի Բուսաստան, որ նոյն իսկ շատ
 կարճ ժամանակ ուսած է Բուսաց այս կամ այն
 աբրուսի դպրոցին մէջ, անպատճառ ծանօթ է
 Պուշկին. կարգացած է անոր բանաստեղծութիւն-
 ներն եւ բերանացի ուսած է անոր սքանչելի
 քնարերգութիւններէն մի քանին, Բուսաստան
 պատանիներու անբաժան եւ անհրաժեշտ ըն-
 կերը՝ դպրոցական ստորին նստարանէն սկսած,
 Պուշկինի քնարով եւ անուշած անոնք իրենց
 ոգին. եւ Պուշկինի ընտելացած ռուսա-
 կան լեզուին Բուսաստան «ինտելեկտեցեայի»
 մէջ փոքր թիւ չեն կազմեր այնպիսի դպրոցա-
 կաններ, որոնք գուցէ մի տող հայերէն բանաս-
 տեղծութիւն չեն կարգացած, կամ չեն յիշեր,
 բայց Պուշկինի բանաստեղծութիւններէն երկար
 շարք մը կրնան բերանացի զրուցել:

Աղէքսանդր Պուշկին ծնած է 1799
 Մայիսի 26ին ռուս ազնուական ծնողներէ: Մօր
 կողմանէ արաբական սերունդ էր: Իր մայրն՝
 արաբ իբրաքանի թոռն էր, որ Կ. Պոլսէն փոքր
 եղած ժամանակ ուղարկուած էր Պետերբուրգ
 եւ այնտեղ Պետրոս Մեծին սրբունեաց մէջ
 գաստիարակուած: Մինչեւ 7 տարեկան հասակն
 որեւէ արտաքին կարգի ընդունակութիւն ցոյց
 չէր տար, այլ երկշուտ, ու գանդաղ քնաւորու-
 թիւն ուներ, այնպէս որ մինչեւ իսկ ծնողքն
 սկսած էին կասկածիլ թէ արգելօք իւր մօտուր
 կարողութիւնները մէջ պահպանութիւն չէայ:

Այս էր պատճառն որ ծնողքը զինք չէին
 սիրեր մանկութեանը ժամանակ, եւ տղան ալ

կապուած էր իր մամոնն եւ պտուս գայեկին: Այս վերջինին վրայ ունեցած սերը Պուշկին մինչեւ վերջը ջնրմ պահեց մտքին մէջ: Բայց 7 տարեկանէն վերջ գգրկի փոփոխութիւն մտաւ իր բնաւորութեան մէջ: Եղաւ առջեգ, սուր եւ անհանգաւար: Իր կրթութեան հոգն յանձնուեցաւ օտարագրի գատարարակներու, որոնց միջոցով եւ մանաւանդ իր մեծ յիշողութեան շնորհիւ Պուշկին սորվեցաւ գերմաներէն, իտալերէն եւ գաղղիերէն: Ծառակայեւ գաղղիերէն լեզուն Պուշկին շատ կը սիրէր, եւ շատ լաւ կը գրէր: 9 տարեկանէն ինք զինք տուաւ անշաղ ընկերացանութեան, սկսած Պրուսարքոսի եւ Հոմերոսի թարգմանութիւններէն. իսկ գաղղիական հեղինակները՝ Վոլտեր, Ռուսսօ, եւ մանաւանդ Մոլիէր չափազանց կը սիրէր: Այն միջոցին Պուշկինի հօրը բով կը հաւաքուէին ժամանակին ամէնէն զարգացած անձինքն եւ տղան միշտ ներկայ կը գտնուէր անոնց խօսակցութեան: Այս կերպով իր մտաւոր պալատը մեծապէս հարստացաւ, բնածին տաղանդը շուտով երեւան ելաւ եւ դեռ 12 տարեւան էր՝ երբ սկսաւ ոտանաւորներ գրել եւ իր կարգացած հեղինակներուն նմանողութեամբ կատակերգութիւններ գրել՝ մեծ մասը՝ գաղղիերէն լեզուաւ:

Մանկութեանը ժամանակ ցոյց տուած թշվ եւ դանդաղ բնաւորութեան հակառակ, Պուշկին որչափ կը մեծնար այնչափ աւելի գիւրագրգիւր եւ անզուսպ կը դառնար, ուստի ծնողքը տեսնելով, որ անակն կրթութեամբ պիտի չկարենան զինք մարդ անել, որոշեցին գիշերօթիկ վարժարան դնել, եւ տարին Պետերբուրգ յանձնեցին ի լիկէնն, որ դեռ նոր, այն տարին էր հինգուերէն Այստեղ տղան վարժեցաւ ուսերէն գրականութեան, եւ այնուհետեւ գաղղիերէնի տեղ, սկսաւ ուսերէն շարադրել իր բանաստեղծութիւնները: Պուշկինի առաջին բանաստեղծութիւնը «Ի՞նչ մէր-իւր Բոլշոյ-ի», վերնագիրը կը կրէ, եւ գրուած է քերթողին 12 տարեկան հասակի մէջ: Բայց իր բանաստեղծական գործունէութեան շրջանն

իսկապէս կը սկսի 1815էն: Այս տարին վարժարանական հանգիստաւոր քննութեան ժամանակ Պուշկին աշակերտը կարգաց իր «Ծարսկոյէ Սէլօ գիւղին մէջ իմ յիշողութիւններս», վերնագրով բանաստեղծութիւնը, հանդիսանալով երբեք չացան եւ հետեւեալ օրէն Պետերբուրգի մէջ սկսաւ աւարձուիլ նոր բանաստեղծական տաղանգի մը երեւան գալով: Թուրքիոյն ուսումնաստեղծն, որ այն միջոցին իր փառաց գագաթնակէտէն էր հասած եւ մեծ յարգ ունէր նաեւ արքունեաց մէջ, ճանչցաւ Պուշկինի տաղանդն եւ պաշտպան հանգիստացաւ 15 տարեկան բանաստեղծին: Այս ընդհանուր համարութիւնը մեծ քաջաբերութիւն եղաւ անոր եւ նա վարժարանի յարկին տակ 120ի շափ բանաստեղծութիւն գրեց եւ այնտեղ յղացաւ եւ սկսաւ գրել իր «Ռուսլան եւ Լուգմիլլա», մեծ քերթուածը: Սակայն այս 120 բանաստեղծութիւններէն միայն 23ն ի լոյս ընծայուած են, միւսները Պուշկին անարժան է համարած հրատարակութեան:

Լիկէնն աւարտելէն ետքը Պուշկին կ'ուզէր կայսերական թիկնապահ հօրաց մէջ մտնել, բայց հօրն ընդգիծութեան պատճառով չկարողացաւ եւ վերջապէս որոշեց պաշտած ընտրել արտաքին գործող պաշտօնարանին մէջ: Թէեւ արդէն 1817էն իր անդամ էր գրուած «Արզամաս», գրական ընկերութեան, ուր բազմաթիւ երիտասարդ էր նոր՝ բուժանտիկ ուղղութեան հետ հեռող գրագէտներու հետ ծանօթացաւ, բայց զարմանալի է որ ինք չէր սիրեր այն համեստ գրական շրջանը եւ հակառակ լինելով բարձր գասակարգի մէջ ընդունուելու, անյարմար կը համարէր պարզ գրագէտի տիպոլոս կրելը, եւ ամէն կերպով կը ջանար որ մոռցուի թէ ինք բանաստեղծութիւններ է գրած... Ինքը չէր կարող անշուշտ այն ժամանակ գուշակել թէ իր այն բանաստեղծութիւններն էին, որ պիտի անմահացնէին զինքը: Թէեւ տարիներ անցնելէն վերջը Պուշկին սկսած էր զգալ իր կարեւորութիւնը ժողովրդական մտքի համար եւ կը յիշէ մի երկու անգ թէ ինք անկիւթական կոթող կանգնած է իր համար ուս սողովրդեան մտքին մէջ եւ թէ իր համար ու յիշատակը պիտի տարածուի ուսական երկրին ամէն անկիւնը: Իր հօրն ընտանեկան եւ բարեկամական կապերուն եւ իր վարած պաշտօնին շնորհիւ՝ Պուշկին կրցաւ մանեղ բարձր շրջանն. եւ ապա յախուռն նետուեցաւ կիսաշխարհիկ կենաց զուարճութեանց մէջ, խրուելով եւ այն կենաց բոլոր միջոցներէն:

« Պուշկին կը սիրէր ինք խաղալ իր դրած կառակերպութիւններն. իր միակ հանգիստաւոր ժամերն էր: Անգամ մը որ ժողրը եղաւ որ անոր գաղղիերէն Escamoteux կառակերպութիւնը Պուշկին ինքն էր վրայ հետեւեալ էպիգրամը գրեց:

Dis-moi pourquoi l'Escamoteur
Est-il siffié par le parterre?
Hélas — c'est, que pauvre auteur
L'escamoteur de Molière.

մի նամակը բռնուեցաւ, որուն մէջ կը շեշտէր իր հակումն դէպ ի անաստուածականութիւնը: Այս պարագաներէն գրողած, իր գլխաւորը՝ ընդհանուր նահանգապետը ինքրեց, որ Պուշկինը հեռացընեն իրմէ եւ Պետերբուրգէն կարգադրութիւն եկաւ, որ զինք ուղարկեն Պսկով, իր հօրենական կալուածքը: — Հետաքրքրական է, որ իր կեանքի ազմարից օրերուն մէջ ալ Պուշկին միշտ կարողացած է ամփոփ մտաւոր կենաց ունենալ: Իր բոլոր պատմագիրները կը վկայեն, որ իր մէջ երկու բնաստութիւն զարմանալի կերպով միացած էին: Արտաքին կեանքի մէջ Պուշկին կուտար էր, ինքնամոլ, խաղաղու, փառասեր եւ ժամանակը կ'անցընէր շուշայտով: Իսկ իրեւ. գրական մարդ՝ համեստ էր, քաջածան, փափուկ սրտի տէր եւ բեղմնաւոր գրող: Միեւնոյն ժամանակ վերին աստիճանի անպաւութեամբ կը լսփեր իր ձեռն անցած բոլոր գրքերը, որոնց վրայ կը ծախսէր իր դրամին մեծ մասը, եւ ուշադրութեամբ կը ժողովէր ժողովրդական երգեր, տանգութիւններ, ազգաբանական գրուածներ եւ այլն: Բայրընի եւ Անդրէ Շէնիէի ազգեցութեան տակ, Պուշկինի մէջ անգգաւի կերպով կը զարգանար ինքնուրոյն ուսուցողութեան բանաստեղծին, եւ իր գրուածներով, հետզհետէ կը շեշտուէր իր մէջ գրական միտք ուղղութիւն, զոր ոչ ոք կը գուշակէր կամ կը զգար նոյն ժամանակ: Այս նոր ուղղութիւնը կը յառաջանար անկէ, որ Պուշկին մեծ եւ խոր բեղաւորական բնաստութիւն ունէր. ամբողջապէս կեանքի տպաւորութիւններու ներշնչման տակ էր, որ կը գրէր ինքի սկզբանէ: Իր ամենայաջող բանաստեղծութիւններն անոնք են, որոնք գրուած են զինք շրջապատող հանգամանքէ կրած ուղղակի տպաւորութեան տակ: Բայրընէն քաղած է իր զիւցաղներու բնաստութիւններն, որոնք այս պատճառով ալ անգոյն են ընդհանրապէս եւ վերացական: Բայրընէն չեն իր քերթուածներուն լաւագոյն կտորներն, այլ իրական կեանքի ստեղծական բնութեան այն պատկերներն, որոնց մէջ ապրեր է: Ամէն անգամ, որ նա բեղական հողէն կը հեռանար շատ մեծ դժուարութիւն կը զգար որեւէ բան յօրինելու, այս աստիճան անբաժանելի էր անոր հանճարէն՝ բեղականութիւնը: Ետքերէր Պուշկինի վիճակն իր հայրենի տան մէջ: Պաշտօնէն արձակուելէ վերջ՝ կառավարութեան որոշմամբ ստիպուած էր ապրել իր ծնողաց յարկին տակ, ուր հայրն իր այս «կառավարութիւնէն հալածուած եւ անաստուած, որդւոյն հետ ամենախիտ կերպով կը վարուէր,

եւ կը վախնար թէ Պուշկին չվարակէ իր եղբայրն եւ քօրը եւ միշտ անգամ կը հրամայէր իր միւս որդւոյն, որ այլ եւս չտեսնուի այդ «անպիտանին» հետ, զոր շէր քաշուէր ուրիշներուն տոջեւ ալ „monstr et fils de nature“ կոչելէ: . . . Գործն այնտեղ էր հասեր, որ երբ կառավարութիւնը հարկաւոր համարեցաւ զինք մշտական ոստիկանական հսկողութեան տակ առնուլ, հայրն ինքն յանձն առաւ լրտեսի դեր կատարել իր հորազատ որդւոյն վրայ: . . . Ինչ որ իրաւամբ ամենէն ծանր կուգար Պուշկինին, Այս անբնական յարաբերութիւնը հօր վրայ ալ վերապէս ազդեց եւ նա Պետերբուրգ երեւալով հրաժարեցաւ իրեն յանձնուած տար պաշտօնէն: Այն ժամանակ, Պուշկին ծնաց առանձին իր հօր կայուածքին մէջ. հսկողութեան դերն անցաւ պաշտօնէի մը. ասկից զատ զինքն անաստուածութենէն հեռացընելու համար ալ, կառավարութիւնը մտաւկայ վախճին վառահայր քրորդիչ նշանակեց բանաստեղծին վրայ: . . . 1825ին Պետերբուրգի յեղափոխութենէն վերջը, երբ բանաստեղծին բարեկամներէն եւ ընկերներէն շատերը ձերբակալուեցան, Պուշկինի վիճակն աւելի անտանելի եղաւ: Իր զգար թէ այս միայնացած, աքսորեալ զրկութեան մէջ մնալն ինչնապատեալութիւն կը նշանակէր իրեն համար, ուստի իր Պետերբուրգի բարեկամներուն խորհրդով 1826ին նոր կայսեր Նիկոլայ Ա.ին աղբրագիր մտաոյց, որով կը խոստանար այլեւս «իր կարծիքներով՝ հակաբան ընդհանուր ընդունուած կարգին», եւ կը խնդրէր, որ հրաման տրուի իրեն՝ հայրենական կալուածքն, որ իրեն համար արտօրաւոր էր, թողլու եւ Պետերբուրգ, Մոսկուա կամ արտասահման երթնալու, իրեն պատճառ յառաւ կը բերէր իր վստահողութիւնը: Այս աղբրագրին Պուշկին ստորագրութիւն ալ կը կցէր թէ պարտաւոր էր այսուհետեւ եւ ոչ մի գաղտնի ընկերութեան մասնակցելու: Այս դէպքերն ազդեցին Պուշկինի գաղափարներուն ուղղութեան վրայ ալ եւ այն ժամանակէն կատարելապէս հրաժարեցաւ բայրընականութենէն եւ յարեցաւ Շէքսպիրի գրուածներուն: Կայսրը ներքց Պուշկինին, յատուկ սուրհանդակ ուղարկեց իր արտօրաւոր եւ բերել տուաւ զինքն ուղղակի իր պալատը՝ Մոսկուա: Բայց պայման դրաւ, որ Պուշկին իր բոլոր գրածները կանխապէս ուղարկէ արքունիքն, այնտեղ քննուելու համար «եւ ինքն պիտի լինի» քսգրաքննիչն, ասաց իրեն կայսրը:

Այսպէս 6 տարի արքորէ վերջը Պուշկին գարձաւ Մոսկուա, ուր իր ազատութիւն ընդհատելու ցնծութիւն պատճառեց, մանաւանդ գրական շրջանակներուն մէջ։ Այն միջոցին գրական մեծ շարժում կար Մոսկուա անընդհատ բազմաթիւ գրական ժողովներ կը կազմուէին, որոնց մէջ ջերմօրէն կը յուզուէին ռուսական գրականութեան եւ քաղաքական կենաց վերաբերեալ կենսական խնդիրները։ Եւ Պուշկին գարձեալ յախուռն նետուեցաւ այս մեծ շարժման մէջ։ Իր բարեկամներուն շրջանին մէջ սկսաւ կարգաւ իր նոր հեղինակութիւններն. որոնք եռանդուն քանչաջում յառաջ կը բերէին։ Պուշկին կը կարծէր թէ կայսրն առանձին ողորմածութեան եւ համարեակն նշան կը ցոյց տուեր, առաջարկելով իրեն, որ իր գրածներն նախ արքունիք ուղարկէ։ Սակայն իր սխալն զգաց այն ժամանակ երբ իրեն բացատրուեցաւ թէ նախ գրածներն ոչ թէ միայն սպագրելու այլ նոյն իսկ ուրիշներուն կարգաւ հրաման չունէր նախ քան կայսերական գրաքննութեան ենթարկուիլը։ Այս պարագայ շատ լաւ ցոյց կու տայ թէ ինչ մեծ կասկածանքով կը նայէր բարձր կառավարութիւնը Պուշկինի վրայ։

Այնուհետեւ Պուշկինի բանաստեղծութիւնները խիստ քննութեան ենթարկուեցան. գրաքննիչը սխալաւ իր հայեցողութեան համեմատ կրճատել զանոնք եւ վերջապէս իր մէկ բերթուածին պատճառով դարձեալ գաղտնի ոտտիկանական հակողութեան տակ տոյն զինքը, որ տեւեց մինչեւ իր մահը։ Ամենէն ծիծաղելին այն է՝ որ նոյն իսկ իր մահուանէն վերջը զարմանալի անհոգութեամբ, մոռացեր են զինքը՝ «կասկածելի ներուցուցական հանել եւ այս տարի միայն պատահմամբ նկատուեցաւ որ գաղտնի ոտտիկանութեան ցուցակի մէջ զեռ. մինչեւ հիմայ կը յիշուէր «Աղբքսանդր Սերգէյեւի Պուշկինի» անունը...»

1829ին սխալաւ ռուս-թաճկական պատերազմի Պուշկին գարձեալ ներուած մայրաքաղաքին մէջ զինք շրջապատող հանգամանքէն, յանկարծ թողուց մեկնեցաւ Կովկաս, առանց պատշաճաւոր հրաման առնելու։ Այնտեղ, Թիֆլիսի մէջ, նա երկար շինաց, այլ ուղղակի անցաւ Ցաճկաստան, ռուսական բանակը։ Կարնոյ մօտ, պատերազմի ժամանակ, Պուշկին իր բուռն եռանդէն մղուած անխոհեմաբար պատերազմի դաշարը նետուեցաւ. թիւրք զորքերը զինք շրջապատեցին եւ ռուս բանաստեղծին անպատճառ կը սպանուէր եթէ իր բարեկամներն ան-

միջապէս ետեւէն չվազէին եւ զինք չազատէին այնտեղ։ Դժոյն տարին Յունիսի 27ին Կարին գրաւուեցաւ եւ քանի մի օր վերջը հրամանատարը Պուշկինին յանձնեց գերի բռնուած փաշաները Թիֆլիս բերել։ Թիֆլիս կարճ ժամանակ մնալէ վերջը Պուշկին մեկնեցաւ հիւսիսային Կովկաս հանքային ջրերն, ուր առատօրէն թուղթ խաղալէն եւ միանգամայն իր վատառողջութիւնը դարմանելէն վերջն անցաւ Խրիմ։ Պուշկինի բնական տունը՝ Թիֆլիսի մէջ, կանգուն կը մնար այստեղ, մինչեւ 1897 եւ վրան երկաթե թախտակ մը կար հաստատուած ի յիշատակ բանաստեղծին բնակութեան։ Այժմ այս տան տէրն՝ Դուռուխեան անունով կայ մը, քանդած է այլեւ եւ տեղը սիրուն պատշտ (passage) մը շինած, որ տողերս գրելէն հաղել քանի մի օր յառաջ միայն պատրաստ էր։ Պուշկին Կովկաս բնակած ժամանակ շատ քիչ բանաստեղծութիւն գրած է։ Բայց ունի 2 աշխատութիւն որ Կովկասին կը վերաբերին եւ որոնք պատուաւոր տեղ կը գրաւեն իր հեղինակութիւններուն մէջ։ Մէկն է՝ «Ճանապարհորդութիւն դէպ ի Կարին», արձակ եւ միւսը՝ «Կովկասեան Գերի» ոտանաւորը։ Այս վերջինը գեղեցիկ բանաստեղծութիւն մի է։ Ունի նաեւ քանի մի փոքրիկ քերթուածներ, ինչպէս «Կովկաս», «Վաքը մը Կաղբէկ լեռան վրայ», «Փլուածք», «Դէլքեալ», «Հատուկտոր», «Հաֆիզէն» եւ «Գալուբ»։

Պուշկինն յոյն 1829 Դեկտեմբերին գարձաւ Պետերբուրգ, ուր իր բոլոր գրածները դարձեալ ամենախիստ քննութեան կ'ենթարկուէին։ Գաղտնի ոտտիկանութեան պետը հարկաւոր կը համարէր մինչեւ անգամ նկատողութիւն անել թէ Պուշկին ինչ ուղղութեամբ պէտք էր գրել...։ Այս աստիճան անվտանգութիւնը սարսափելի կերպով աղբեց Պուշկինի վրայ եւ կատարելապէս խանգարեց անոր ջղայն գրութիւնը։

1830ին Պուշկին պակուեցաւ աշնանական ռուս օրիորդի մը հետ, որուն գեղեցիկութիւնը հանրածանօթ էր։ Բայց այս ամուսնութիւնը շատ քիչ բախտ է բերած եւ վերջ ի վերջ պատճառ է դարձած իր մահուան։ — Հետեւեալ տարին Պուշկին գարձեալ ընդուն-

1 «Գալուբ» բանաստեղծութեան մէջ կը յիշուի մի տեղ հայ անունը. բայց այնպիսի պարագայի մէջ, որ ոչ մի չայ կըսէր զՏ Թաւ ռուս բանաստեղծին վրայ։ Լեռնական չէլէնէ՝ իր օրը ոչն վերջութեան վերջն յանգումն էր. Կասե. «Պուշկին վերջինն է, գուն գերի է, գուն հայ եւ...»

նուեցաւ արքունի ծառայութեան մէջ եւ այնուհետեւ համեմատական հանգստութիւն վայելելով՝ իր գրական զբաղումներուն նուիրեց իր ժամանակը, թէեւ իր ամենէն կենդանի եւ ամենէն բնորոշ գրական գործունէութիւնը իր արվարձեց արարներուն մէջ եղած է, շետեւեալ տարին կայսրն իբրեւ առանձին վարձատրութիւն՝ զինք նշանակեց արքունի սենեկագետ: Իր այս նոր պաշտօնին շնորհիւ Պուշկին ամենաբարձր շրջաններուն մէջ կը յաճէր եւ ըստ արտաքին երեւութիւն, ոչինչ եւր պակեր իրեն: Բայց իրապէս՝ ներքուստ շատ թշուառ եւ ապերժանիկ էր, որովհետեւ թէ ինք կը զգար եւ թէ շարունակ իրեն կը գգացնէին, թէ ինք, ծննդեամբ ալ, հարստութեամբ ալ շատ ստոր էր զինք շրջագառող աշուականներին եւ այս վիճակը՝ չափազանց էր գրգռէր զինք: Ասկից զատ՝ բոլոր սենեկագետներն առհասարակ շատ երիտասարդ անձինք էին, իսկ Պուշկին իր տարիքի մէջ իրեն համար շատ ծանր կը զգար այդ պաշտօնը, մանաւանդ երբ ստիպուած էր մանկելուիկի գեր կատարել... Երբ ամբողջ, ռուս ժողովուրդը հիացմամբ կը դիտէր զինք իրբեւ բանաստեղծ, պայտօի մէջ լռիկ արհարմարհական ժպիտով մը կը շարունակէին բարձրէն նայիլ իր վրայ... Այս վիճակն աւելի անտանելի դարձաւ, երբ իր գեղեցիկ կինը պաշտական անձանց եւ արքունի հիւրերու ուշադրութեան առարկայ եղաւ: Գրական շրջանի մէջ ալ Պուշկին սկսաւ անտարբերութիւն նկատել: Կա ձեռնարկեց «Ժամանակակից» վերնագրով ամսագիր մը հրատարակել, որ շատ քիչ յաջողութիւն ունեցաւ: Զանազան գրադասներ սկսան անխորհրդիւններ անել թէ Պուշկին անկարող էր այլ եւս նոր մտքեր արտադրել եւ այս դատողութիւնները զինք չափազանց կը գրգռէին: Միւս կողմէն գրքընտելութիւն ալ աւելի եւ աւելի խիստ կը նայէր իր գրութեաններուն, որով խեղճ բանաստեղծն ամեն կողմը գժուար կացութեան մը մասնուած էր: Այս միջոցին էր, որ գաղղիացի օրէնսդէմոս մը, երիտասարդ կոմս Ժօրժ Դանտէն, սովորականէն աւելի ուշադրութիւն սկսաւ դարձնել Պուշկինի կնոջ: Պուշկին նախանձէն սկսաւ կատիլել, թէեւ երիտասարդ գաղղիացիս եւ իր կնոջ յարաբերութիւնը յանցար բնաւորութիւն չունէր: Այս անգրագիտական զրգուած Պուշկին մեծամարտի հրաւիրեց իր ոտորի: Մենամարտ տեղի ունեցաւ 1837 Յունվարի 27ին եւ թշուառ բանաստեղծը մահացաւ վերջը ընդունելով 2 օր միջոց կնքեց իր կեանքը:

Պուշկինի մահուան լուրը կայծակի պէս տարածուեցաւ մայրաքաղաքի ամեն անկիւն եւ հազարաւոր անձինք եկան իրենց վերջին յարգանքներ մատուցանելու հանգուցեալ մեծ բանաստեղծին մարմնոյն: Կառավարութիւնը հարկ համարեցաւ մասնակցել ժողովրդական սուգին եւ թարգմտել կատարեցին պետական գանձարանի հաշուով: Կա մեռած էր պարտքի մէջ խեղճութիւն:

Պուշկին Ռուսաց ամենամեծ բանաստեղծն է: Անոր գլխաւոր արժանաւորութիւնն այն է, որ նա առեւած է իր ազգին այնպիսի գեղարուեստական, ճոխ, գողորիկ եւ կենդանի լեզու, որ մինչեւ հիմայ օրինակելի կը ճայ բոլոր ռուս գրագէտներուն համար: Բանաստեղծական գրունձքներու երկայն մի շարք է առեւած իր ազգին, որոնք այնպէս յայտնի եւ ծանօթ են բոլոր ռուս գաղոցականներուն — որոնք միջնադարեան ժողովրդներուն: Պուշկին մեռաւ դեռ թարմ հասակի մէջ — 37 տարեկան, իր գրական գործունէութեան հասուն ժամանակին եւ տարակցոյ չկայ, որ եթէ երկար ապրէր եւ եթէ այն ժամանակին ռուս կառավարութիւնը փոքր ինչ աւելի ազատական հայեացք ունենար անոր վրայ, Պուշկին աւելի կ'ընդարձակէր իր գործունէութիւնն եւ իրօք համաշխարհային հռչակ կրնար վաստակել: Այս պարագան կը զգան այժմ հաւասարապէս թէ մեծերն եւ թէ փոքրներն Ռուսաստանի մէջ եւ այս պատճառաւ է, որ այնպիսի ընդհանուր ոգեւորութեամբ ամենայն ոգ կը պատրաստուի մեծ բանաստեղծին ծննդեան հարիւրամեակը տօնելու: Առաջին անգամ է, որ Ռուսաստանի մէջ այդպիսի միաձայն եռանդով գրագէտ մը կը ամենուի:

Պուշկին բանաստեղծութիւններին հայեքներն քիչ են թարգմանուած, որովհետեւ Ռուսահայերն հնարաւորութիւն ունին բնագիրը կարդալու եւ տարակցոյ չկայ, որ թարգմանութիւնն որչափ ալ ճիշդ լինի, երբեք այն համառաւ պիտի տպուորութիւնը չ'ազգայնի ինչ որ ռուսերէն բնագիրն, որովհետեւ անոր վրեժն արժանաւորութիւններէն մէկն ալ իր ռուսական ոճն է: Որչափ մեղ ծանօթ է, մինչեւ հիմայ թարգմանուած են միայն փոքրիկ բանաստեղծութիւններ: Իսկ անոր հիմնական գրութեաններէն եւ ոչ մէկն երեւցած է հայերէն: Ամենէն ընդարձակ գործն, որ հրատարակուած է «Պուրճի» մէջ «Պոլտավան» է, այն ալ դեռ այս տարի: Թարգմանուածներէն յիշեմք՝ «Օ Լուսն» Գրիգոր

